

А. С. ЧАЙКОВСЬКИЙ*
НОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІСТОРІЇ ОУН-УПА

Дудніченко А. Роздуми старого опера: про минуле та сьогодні : документи і коментарі / Анатолій Дудніченко. – К. : Ред. журн. “Українське видавництво”, 2011. – 408 с.

Задушлива атмосфера радикально-націоналістичної пропаганди про “звитяжність та жертвенність” ОУН і УПА в період Великої Вітчизняної війни і повоєнний період, на жаль, проникла у різні сфери українського суспільно-політичного і культурного життя.

Без будь-якого сорому псевдопатріоти називають “окупантами” справжніх синів Батьківщини і рятівників Європи, а споріднених по духу своїх попередників, водночас вірних прислужників фашизму, борцями за “неньку Україну”.

Водночас упісти і оунівці та недобиті дивізійники “Галіції” СС пишуться “подвигами” у ході запеклого протистояння з Червоною армією і радянськими партизанськими формуваннями. Маємо визнати: кількість жертв за їх участю сягнуло за десятки тисяч. Гинули молоді українці з особового складу щонайменше двох Українських і партизанського фронтів, що звільняли рідну землю.

Не дивина, що за таких умов в Україні потайки і відкрито зносяться пам’ятники справжнім визволителям, дегенерати на Вічному Вогні смажать яєчню, брудом поливається історична пам’ять молодогвардійців і тисяч інших, хто у боротьбі з фашизмом віддав власне життя.

За умов активних спроб відродження в Україні неофашизму привертає увагу недавно видрукувана праця Анатолія Дудніченка, який, за його ж словами, “один із тих, хто колись за покликом серця залишили спокійну “цивілку” фахівця-інженера, одягнув погони, вибравши неспокійну і складну професію захисника Вітчизни”.

Назвавши спогади-міркування “Роздуми старого опера”, автор визнає, що далеко не всім вони можуть сподобатися. Водночас кожен має

* Чайковський Анатолій Степанович – доктор історичних наук, професор.

право на власну думку, тим паче, що, обравши майже сорок років тому свою стезю, захищав Батьківщину. Незважаючи на зміну держави і влади, для нього, як і більшості його колег, які працювали в правоохоронних органах, вона залишається нашою Україною.

Дослідник акцентує думку читача і на власному життєвому кредо, в основу якого покладені полум'яні слова видатного громадянина і поета Максима Рильського:

Я – син Країни Рад. Ви чуєте, іуди,
Ви всі, що Каїна горить на вас печать?
Отчизни іншої нема в нас і не буде,
Ми кров'ю матері не вмієм торгувать!

Сьогодні, пише А. Дудніченко, поплюжеться все минуле. За прикладом далеко ходити не треба: провідники ОУН-УПА, які так і не спромоглися побудувати хоч якусь державу, – національні герої, а лідери УРСР, одні з творців наймогутнішої країни у світі, – вороги нації. Гітлерівський офіцер, командир абверівського спецбатальйону “Нахтігаль” Роман Шухевич – ще нещодавно був Героєм України, а пам'ятник Герою Радянського Союзу Миколі Кузнецову, який боровся проти фашизму, забрали з цвинтаря... Та чи може в природі бути так: те, що вчора було білим, сьогодні стає чорним і навпаки?

Так про що ж, власне, авторська книга?

Відповідь А. Дудніченка: “Йдеться про український націоналізм. Що він дав українському народові? Кому служив вірою і правдою, починаючи від його “батька” Дмитра Донцова?”.

Праця багато у чому перегукується з іншими авторськими доробками, зокрема дослідника з Канади Віктора Поліщука “Гірка правда: Злочинність ОУН-УПА (сповідь українця)”. Останній свого часу писав: “Мені соромно за те, що серед мого народу з'явилася фашистського типу, тоталітарна, расистська організація – ОУН, яка поставила собі за мету побудувати імперіалістичну Україну і яка породила УПА та інші мілітаристські формування, що здійснили злочини народовбивства”.

Дослідження Анатолія Дудніченка складається з дванадцяти розділів і фотододатків. Прикметно, що переважна їх більшість побудована у вигляді запитань-відповідей, зокрема – “Так був союз з гітлерівцями чи ні?”, “Хто і для чого “спородив” ОУН(Б)”, “Так з ким і як воювали бандерівці?”, “А якими вони були – вояки УПА?” та ін.

Змістовні й відповіді на поставлені питання. Власне, авторського тексту, можливо, не так багато, однак маємо безліч переконливих документальних підтверджень того, про що йдеться у праці. Фотоілюстрація на її обкладинці вже одне із них: Львів 1941 року. На одній із веж привітання: “Хайль Гітлер! Слава Гітлерові! Слава Бандері!”.

Послідовники останнього ліплять його образ “яскравим як блискавка, який карбується у свідомості, коли звучить це ім'я”. Полюбляють

згадувати, як зверхник ОУН вдосконалював волю і характер. Забувають сказати, пише автор, що “зміцнюючи волю”, Степан Бандера в юності на очах однолітків на заклад однією рукою душив кішок, а починаючи з тридцятих років переніс цю практику на людей.

Що ж до моральних якостей націоналістичного “вождя”, то в книзі наводяться спогади Мирона Матвієнка, одного із керівників Служби безпеки (СБ) ОУН: “Баняс (ад’ютант Бандери – Авт.) і хлопці з його охорони були свідками співжиття Бандери з дружиною Славою. Вони не раз з обуренням розповідали, як провідник усієї ОУН бив дружину, а то й штурхав її у живіт, коли вона була вагітна... Коли жінка Бандери поїхала ... народжувати третю дитину, Баняс віддав свою дружину в няньки до його малих дітей. Того ж самого дня Бандера намагався звалтувати жінку Баняса, яка про все розповіла чоловікові”.

“Наша влада має бути страшною для її противників, – пророкував Бандера. – Терор для чужих – ворогів й своїх зрадників”. “Крилатий” заклик ОУН, наголошує автор, у повоєнний період набув конкретного визначення і спрямованості: “Усіх, хто визнає Радянську владу, знищувати... Не залякувати, а фізично знищувати! Не потрібно боятися, що люди проклянуть нас за жорстокість. Нехай з 40 мільйонів українського населення залишиться половина – нічого страшного у цьому нема”. Віктор Поліщук у зв’язку з цим зазначав: “Я знав і знаю, що ОУН, тобто Організація українських націоналістів, перемагала своїх супротивників терором – індивідуальним і масовим... Усі вчинені оунівцями вбивства здійснювались за наказом чи за ініціативою організації, тобто ОУН”. Як тут не згадати крилатий афоризм древнього Єгипту: “Хто вбиває, того також буде вбито. Хто наказує вбивати, того також буде вбито за наказом”. Доля Бандери, Шухевича, багатьох інших “вождів” ОУН і УПА – переконливе тому підтвердження.

У праці подано і документальні характеристики інших “борців” за незалежність України – Шухевича, Лебеда, Стецька, дружини останнього Слави тощо. Згадуючи про діяльність очолюваного Шухевичем “Нахтігалю” в окупованому Львові, очевидець, на той час міністр закордонних справ маріонеткового словацького уряду Тука Войтех, писав, що “город был отдан на растерзание подонкам, бился в страшных судорогах. Не было улицы, на которой не лежали бы трупы. На главной улице не было фонаря, на котором не висел бы повешенный... Ничего подобного история не видела и не знала со времен Чингисхана. Мир словно перевернулся вверх ногами... Особенно запомнился мне один из самых отъявленных громил по кличке “Хрин” по имени Степан Стебельский... Этот вандал хвастался тем, что раненых добивал, как собак, полумертвым вспарывал животы и вешал их внутренности на ветках деревьев, отрывал им половые органы, заживо вырезал сердца и сжигал их”.

Про “світлий” образ “командувача” УПА свідчив і один із його близьких соратників – крайовий провідник ОУН Михайло Степаняк. “Шухевич – “Тур” – згадував він, – людина фактично дрібна, притому хворобливо честолюбива, зарозуміла, мстива... Ентузіаст палочної дисципліни у вихованні, ще в легіоні (“Нахтігалі” – *Авт.*) Шухевич вславився биттям стрільців. Як голова ОУН, а відтак командир усієї УПА, завів таку систему в організації..., методи насильства, терору, шомполів і мордобиття в УПА і всього українського населення. Як політичний і військовий керівник – спроможний на те, на що може спромогтися прусський капрал...

Його кругозір поза львівський ринок і приватну крамничку не вийшов. Якщо в нього був ідеал держави, то не іншої, як поліційної, якої твердо руку назовні повинна установлювати диктаторська влада військової верхівки. Як терорист вірив у всесилу терору і на площині терору думав знайти розв’язок всіх проблем внутрішньої і зовнішньої політики. Несловний, підступний, підслесливий, аморальний та одночасно дуже побожний і забобонний...”

Не менш одіозна постать іншого керманича ОУН Ярослава Стецька. У автобіографії для відомства Альфреда Розенберга він похвалявся: “Я був одним із творців ідеології і програми організації. Стою на платформі винищення жидів і доцільності перенесення в Україну німецьких методів екстермінації жидівства, виключаючи їх асиміляцію тощо. Я повний свідомості того, що тільки лише через перемогу Німеччини можливе відновлення суверенної й соборної Української держави”.

Під стать чоловікові була й дружина – “Тирса” – “Муха”. Після скоєння у 50-х рр. ХХ ст. братовбивчої “національно-визвольної боротьби” ОУН-УПА з метою повалення СРСР вона закликала США до початку нової світової війни, зокрема ядерної, правда обмеженої. Автор у цьому випадку доречно нагадує слова великого мислителя Л.М. Толстого: “Война есть убийство. И сколько бы людей не собирались вместе, чтобы совершить убийство, и как бы они себя не называли, – убийство все же останется худшим грехом в мире”.

Наводяться у праці й вірнопіддані заклики на адресу “великого фюрера Великонімеччини” “душеспасителя”, він же митрополит Галицький і глава УГКЦ Андрій Шептицький. “Від зболілого серця” він радісно вітав “визволительку нашу німецьку армію та її вождя Адольфа Гітлера”. Мине небагато часу, і він з не меншим запалом буде вітати іншого “вождя народів” – Йосипа Сталіна...

Що ж до того, чи був Союз ОУН з гітлерівцями, наведемо лише два із багатьох поданих у книзі прикладів. Виконуючи вказівки ОУНівської верхівки, один із її рупорів газета “Сурма” (липень, 1941 р.) писала: “Вітайте німецьких вояків. Покажіть, що вони наші дорогі приятелі, побажанні гості. Хай до своєї далекої батьківщини вернуться із гар-

ним спомином про нашу сонячну Україну й приятельський, гостинний український народ”. Йшлося про окупантів, які на той час залили Україну кров’ю та полишили сотні тисяч людей життя.

Нічого не змінилося і через кілька років. Присягаючи на вірність нацизму, вояки дивізії СС “Галичина” урочисто промовляли:

Я служу тобі, Адольф Гітлер,
як фюреру і канцлеру німецького рейху,
вірністю й відвагою.
Я клянусь тобі і буду підкорятися до смерті.
Хай допоможе мені Бог.

Переконливими у праці є і цифри щодо озброєння гітлерівцями УПА. Останні взято з офіційних німецьких джерел. Лише у серпні-вересні 1944 р. вони становили: 700 гармат і мінометів, біля 10 тис. кулеметів, 26 тис. автоматів, 72 тис. гвинтівок, 22 тис. пістолетів, 100 тис. гранат, понад 12 млн. набоїв. Цим озброєнням можна було оснастити щонайменше декілька дивізій Вермахту.

Подані у доробку документи німецьких спецслужб свідчать як про тісну співпрацю, так і про контроль з їхнього боку за діяльністю ОУН і УПА. Один із регіональних керівників поліції безпеки і СД інформував губернатора краю Вехтера та безпосереднього шефа у Львові: “... Сьогодні (02.04.1944 20.30) мене відвідав керівник організації УПА у районі Кам’янки. Кличка “Орел” (Адлер), 26 років, який відзначився в дивізії СС “Мертва голова” – має Залізний хрест першого ступеню, знак відваги учасників піхотних штурмових атак і срібний знак відваги поранених... Було ухвалено конкретні рішення про співпрацю у розвідці, а також щодо боротьби із більшовицькими бандами (партизанами – *Авт.*). Командир УПА отримав зброю і боєприпаси”.

У іншому дописі йшлося, що “банди УПА, як і раніше, здійснюють каральні акції проти поляків та приймають у свої ряди перебіжчиків з української поліції і СС дивізії добровольців “Галиція””. Подано документи і про співпрацю верхівки ОУН і УПА з командуванням угорських та румунських окупаційних військ, перебування на службі в нацистів не лише української (есесівської) дивізії, диверсійно-розвідувальних батальйонів “Нахтігаль” та “Ролланд”, каральних підрозділів, сформованих на базі “Дружини українських націоналістів”, а й інших поліційних формувань, серед них “Буковинської української самооборонної армії”, “Української допоміжної поліції”, “Українського визвольного війська”, “Української народної самооборони”, “Української національної армії”, безлічі інших загонів і підрозділів, що діяли у складі СС, зокрема сумновідомих айнцацгруп (“гестапо на колесах”). Лише на рахунку останніх десятки тисяч життів українців.

Не забуті у праці й інші “герої визвольної боротьби” – абверівські агенти Андрій Мельник (“Консул”), Ріхард Ярій, організатори крива-

вої СБ ОУН М. Лебедь, М. Арсенич, один із головних її катів М. Козак (“Смок”) та ін. Без суду і слідства СБ знищувала не лише “жидів і москалів”, але й українців. В останньому випадку підставою нерідко була лише підозра “у зв’язках з НКВС”. “Стрічаюся з страшним фактом в терені, де СБ на низах розстрілює направо і наліво, – писав у “Звіті інформативного характеру (01.12.1943 р.)” комендант заплілля на Тернопільщині “Пташка”. – Є терени, ... де бродять чорні духи і роблять свою чорну справу. Чи повинно так бути, щоб поза углами розстрілювали наших кадровиків якісь станичні чи підрайонні. Щоб стріляти члена (ОУН – Авт.), то мусить його судити вища інстанція...”.

Автор зазначає: “то була своєрідна внутрішня поліція. Я б казав і НКВС, і дефензива, і гестапо, і жандармерія і т.п. в одній особі. Але аналогія не в позитивному – правоохоронному сенсі, а виключно в жорстокості каральних заходів, що нею застосовувались, особливо до своїх земляків. І то є щира правда, а не чиїсь наклепи і вигадки”. На підтвердження наводиться документ із “Літопису УПА” – “Звіт з діяльності Служби Безпеки за час від 15/9 до 15/10 1943 р.” За даними референта СБ воєнної округи “Третього”, “Районний СБ сам рішає, хто в терені ворог, шкідник чи противник. Рішення районного СБ про те, кого і як покарати (до кари смерті включно), є в переважній більшості випадків безконтрольне”.

Що ж до прийомів і методів “боротьби з ворогами”, то найпереконливішим доказом є свідчення останнього “командувача” УПА (він же “Леміш”, “Коваль”) Василя Кука: “Якби мене допитували методами СБ, то я б ладен був визнати себе “абісинським негусом”.

Наводить дослідник і думку колишнього курінного УПА Максима Скорупського. Зі знанням справи той писав: “Служба безпеки була організована на німецький зразок. Більшість командирів СБ – це колишні курсанти з німецької поліційної школи в Закопаному (з років 1939–40). Ними переважно були галичани... СБ почала масову чистку серед населення і в відділах УПА. За найменшу провину... видавалося на селянина кару смерті. По відділах в більшості випадків терпіли східняки. Трудно було їм захиститися перед засудженням, що той чи той “неблагоннадійний”. Одного з таких ... СБ зловила, і Еней сокирою власноручно відрубав йому голову до пенька. Взагалі СБ і її діяльність – це була найгарніша сторінка історії тих років”. Упродовж лише декількох місяців 1945 р. число замордованих СБ членів ОУН і УПА у “боротьбі за неньку Україну” сягнуло щонайменше декількох тисяч чоловік.

Один із практиків та теоретиків діяльності ОУН Данило Шумук у спогадах “За східним обрієм”, характеризуючи спецвишкіл районних референтів СБ, у свою чергу писав: “Цілий місяць я ходив читати їм... політику і геополітику... Це були ніби навласне підібрані найтупіші люди. На попередніх вишколах... таких тупиць не траплялось. Серед

56 чоловік всього-на-всього п'ять засвоювали матеріал і розуміли, про що йдеться, а решта... Вони просто нездатні були мислити”.

Підсумовуючи, автор зазначає: “Отаке істинне обличчя бандерівських есбістів”. Акцентую, що характеристику “славним героям” дає не енкаведист, комуняка чи просто москаль, а їх вчитель, учасник УПА, багаторічний в'язень сумління сталінських концтаборів”.

Що ж до “приймів та методів” “перевиховання” й залякування, зокрема шляхом звірячих катувань, то дослідження “революційного оунівського руху” свідчать щонайменше про їх десятки. Полюбляли оунівські і упівські садисти вбивати в людський череп великого товстого цвяха, розпилювати “невірних” пилкою, рубати сокирою голови, виколупувати жертвам очі, відрізати вуха, носи, язика, протикати кілками тіла, зокрема і дітей, та багато інших “забав”.

“З особливою садистською насолодою, – зазначається у праці, – декотрі з бандитів повільно душили свої жертви за допомогою зловісного пристосування – кремпульця. Такий собі безвинний на вигляд шматок шнура, вірьовки чи дроту “обвивали” навколо шиї жертви і неспішно, вельми повільно затягували невеличким, але міцним патичком”.

Наводяться у праці і думки дослідників історії ОУН і УПА з інших країн – США, Італії, Франції, Польщі, Англії, Німеччини тощо. Усі вони одностайні в головному – націоналістичний рух в Україні у роки Другої світової війни не був національно-визвольним і лише тому, що ОУН і УПА ніколи не були самостійною політичною силою. Їх діяльність спрямовувалась і контролювалась владою нацистської Німеччини через їх агентуру в особі очільників ОУН і УПА.

Завершуючи доробок, автор пише: “Може, я дещо і помиляюся, однак мені здається, що зачепив далеко не кращу, але, на жаль, вельми показову частинку історії України, яка залишається і на сьогодні одним із вагомих чинників, що суттєво впливає на суспільно-політичне життя країни, наш світогляд, сприймання історичного і політичного минулого...”. У Цицерона зустрічаються слова: “Я зробив усе, що міг. Хто може, хай зробить краще”.

Додамо: окрім усього праця ілюстрована більш ніж переконливими світлинами-доказами про “звитяжність і героїзм” ОУН і УПА, зокрема і наших днів. Чого лише варта одна із них, яка з'явилася до 66-ї річниці створення дивізії “Галичина”. Бравий українець в есесівській формі, а зверху підпис – “Час згадати героїв”.

Віктор Поліщук у згадуваній нами його праці (розділ “Потреба правди”) писав: моя “книжка адресується передусім тим мільйонам українців, які ніколи не зіткнулися з діяльністю ОУН-УПА, хоч про неї чули, часто чули неправду...”. Праця Анатолія Дудніченка має ту ж саму мету. Наведені у ній факти і документальні свідчення переконують кожного, хто зможе до кінця прочитати про страхіття, які коїли ОУН і УПА у роки війни і у повоєнний період проти власного народу.